



Utenriksdepartementet

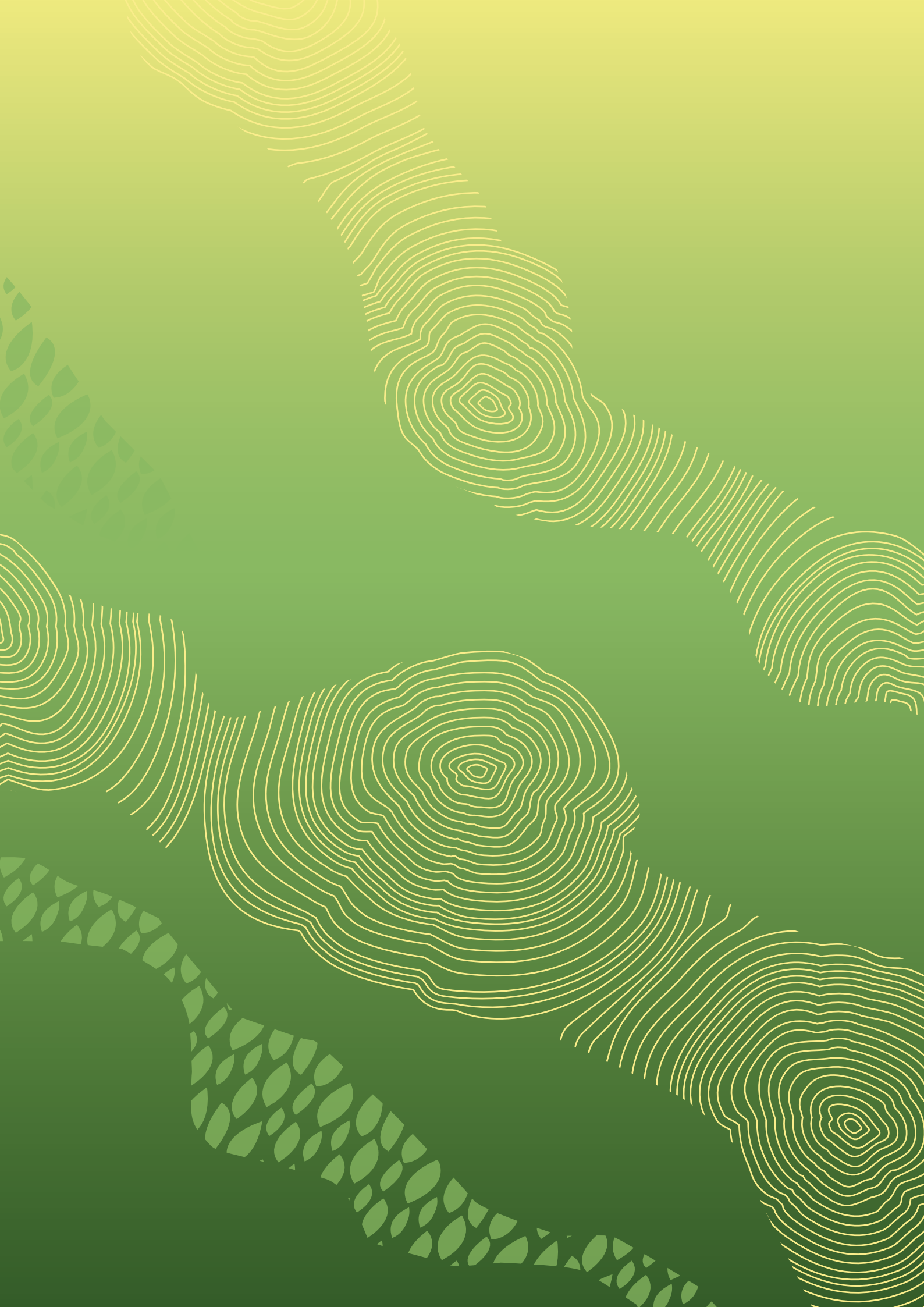
Handlingsplan

En rettferdig verden er en likestilt verden

Handlingsplan for kvinners rettigheter og kjønnslikestilling
i Norges utenriks- og utviklingspolitikk (2023–2030)

En rettferdig verden er en likestilt verden

**Handlingsplan for kvinners rettigheter og kjønnslikestilling
i Norges utenriks- og utviklingspolitikk (2023–2030)**



Innhold

Innledning.....	4
Hvor står vi i dag?	7
Hva fører til endring?	14
Hvordan skal vi bidra til endring?	16
Mål 1: Alle har rett og mulighet til å bestemme over egen kropp.....	24
Mål 2: Alle har rett og mulighet til å leve sine liv uten vold og skadelige skikker	26
Mål 3: Alle har like økonomiske rettigheter og muligheter til å delta i arbeidslivet..	28
Mål 4: Alle har like politiske rettigheter og muligheter til å delta i det offentlige liv	30
Mål 5: Alle har rett og mulighet til å delta i arbeidet for klima, energi og matsikkerhet	32
Gjennomføring av handlingsplanen	34



Innledning

Denne handlingsplanen gir føringer for norsk innsats for kvinners rettigheter og kjønnslikestilling i utenriks- og utviklingspolitikken. Når vi i denne handlingsplanen snakker om *jenter og kvinner*, omfatter det hele mangfoldet av jenter og kvinner, uavhengig av etnisitet, alder, funksjonsevne, seksuell orientering, kjønnsidentitet og -uttrykk. Handlingsplanen skal bidra til å nå bærekraftsmålene innen 2030, særlig mål 5 som omhandler kvinners rettigheter og likestilling.

Jenters og kvinners rettigheter og kjønnslikestilling handler om rettferdig fordeling av makt, innflytelse og ressurser uavhengig av kjønn. Et kjønnsperspektiv hjelper oss å forstå hvordan normer, holdninger, tradisjoner, institusjoner, strukturer, reformer og tiltak kan påvirke kjønnene ulikt, og hvordan individets muligheter påvirkes.

Kvinner har kompetanse, ressurser og perspektiver som kommer hele samfunnet til gode, blant annet i kraft av å være ledere, entreprenører, politikere, familieforsørgere og partnere. Når man styrker jenters og kvinners rolle i samfunnet, jobber man for å gjøre best mulig nytte av ressursene kvinnene besitter. Å jobbe for jenters og kvinners rettigheter og kjønnslikestilling er i realiteten å jobbe for likestilling, frihet, makt, muligheter og levekår for *alle*.

Jenter og kvinner over hele verden holdes tilbake av kjønnsnormer og andre strukturelle barrierer. Verken kvinner eller menn er ensartede grupper, men har ulike erfaringer, behov, synspunkter og interesser avhengig av blant annet klasse, sosial bakgrunn, etnisitet, funksjonsevne og alder. Disse erfaringene og behovene er ikke bare forskjellige, men kan også være motstridende. I mange tilfeller kan ulike diskrimineringsgrunnlag virke sammen og forsterke hverandre, og dermed øke risikoen for ekskludering og diskriminering. Dette kan for eksempel være alder, nedsatt funksjonsevne, religion, etnisitet (inkludert hudfarge), seksuell orientering og kjønnsidentitet.

Diskriminering og manglende likestilling påvirker også gutter og menn. I mange samfunn er de begrenset av stramme kjønnsroller som hindrer dem i å gjøre frie valg. Gutter og menn, særlig de som bryter med kjønnsrollenormer, utsettes også for seksualisert og kjønnsbasert vold. Mangel på kjønnslikestilling og begrensende normer for maskulinitet kan fremprovosere oppførsel som skader kvinner. Vektlegging av positive maskuline normer kan redusere negativ atferd og bruk av vold, og forbedre livene til menn, deres partnere, barn og lokalsamfunn.



Ubalanse i maktfordelingen mellom kvinner og menn begrenser blant annet kvinners autonomi og tilgang til og kontroll over ressurser og inntekt. Det påvirker kvinners deltakelse i beslutningsprosesser og kvinners utøvelse av sin seksuelle og reproduktive helse og rettigheter (SRHR). Manglende likestilling kommer til syne i diskriminerende lover, normer, holdninger og praksiser i samfunnet for øvrig. Forskjellsbehandlingen gjenspeiles blant annet i familien, i arbeidslivet og i utdanningsløp.

Jenters og kvinners levekår er i større grad enn menns preget av fattigdom, manglende landrettigheter og redusert tilgang på helsetjenester, mat og skolegang. Jenter og kvinner er i større grad utsatt for vold og barneekteskap og de er utsatt for kjønnslemlestelse og uønskede svangerskap. Covid-19-pandemien forsterket ulikheter mellom kvinner og menn.¹ Over hele verden økte omfanget av vold i nære relasjoner, noe som i særlig grad rammet kvinner. Klimaendringer og konflikter vil kunne bidra til å forverre kjønnslikestillingen, ettersom kvinner og menn i mange kontekster har ulik tilgang til ressurser og muligheter for å påvirke politisk agenda.

Ulike velorganiserte og innflytelsesrike aktører, inkludert høyre-radikale krefter og enkelte religiøst motiverte organisasjoner og allianser, fremmer en konservativ agenda når det gjelder likestilling og SRHR. Dette er aktører som mener at familieverdier, kultur og tradisjon er truet av land og grupper som fremmer kjønnslikestilling. De er godt organisert, har solid finansiering og jobber internasjonalt. Det mobiliseres spesielt mot seksuell og reproduktiv helse og rettigheter, inkludert abortrettigheter og seksualitetsundervisning, og friheten til å fremme kjønns- og seksualitetsmangfold og grunnleggende rettigheter for lhbt+-personer. Dette skjer både i enkeltland der rettighetene skal realiseres og i multilaterale fora der normative rammeverk forhandles. Norge må jobbe på begge fronter og bidra til at det er en sammenheng mellom hva vi gjør nasjonalt og internasjonalt. Vi må møte forsøkene på å hindre kvinners rettigheter og kjønnslikestilling med styrket innsats og kraft.

Norge har en bred og helhetlig tilnærming til kvinners rettigheter og kjønnslikestilling. Innsatsen for kvinner, fred og sikkerhet omtales mer utførlig i Regjeringens nasjonale handlingsplan «Kvinner, fred og sikkerhet (2023–2030)».² Innsatsen for kvinner i humanitære situasjoner omtales mer utførlig i «Strategi for norsk humanitær politikk».³



Hvor står vi i dag?

Kvinneres rettigheter og kjønnslikestillingen i verden har gått fremover de siste tiårene. Det er flere kvinner i parlamentene, og flere kvinnelige statsledere enn det var for 30 år siden. Flere jenter og kvinner tar utdanning, flere har tilgang til prevensjon og færre jenter giftes bort.⁴ Det gjenstår fortsatt mye før vi har full likestilling, og vi er ikke i nærheten av å nå bærekraftsmålet om likestilling. Covid-19-pandemien har vist oss at fremgangen ikke alltid er varig. Verden er i stadig endring. Det gir utfordringer for kjønnslikestillingen, men det gir også muligheter. Politisk og økonomisk utvikling kan gi jenter og kvinner nye roller og beslutningsmakt. Digitale verktøy og nye teknologiske løsninger kan bidra til å utjevne forskjeller og gi alle jenter og kvinner nye muligheter. Moderne teknologi kan åpne for økt kunnskap, deltakelse og innflytelse i samfunnslivet, økte inntektsmuligheter og en mer inkluderende digital verden. Da må et likestillingsperspektiv ligge til grunn for utviklingen. Disse mulighetene må vi gripe, og bidra til at fremgangen fortsetter og styrkes.

Seksuell og reproduktiv helse og rettigheter⁵


Å kunne bestemme over egen kropp handler om makt, valgfrihet og ikke minst verdighet. Å bestemme over egen kropp er avgjørende for kjønnslikestilling.

I løpet av det siste tiåret har det blitt gjort betydelige fremskritt nasjonalt og internasjonalt med å styrke seksuell og reproduktiv helse og rettigheter (SRHR) gjennom politikk, lover og tiltak. For eksempel er abortlovgivning liberalisert i land som Argentina, Colombia, Nepal, Mosambik og Kambodsja.

Til tross for fremgang er det langt igjen før SRHR er sikret for alle. Det er ikke internasjonal enighet om normer og verdier rundt kvinners, jenters og lhbt+ personers rett til å bestemme over egen kropp og seksualitet. Retten til å bestemme over egen kropp er ofte et av de første rettighetsområdene antidemokratiske krefter angriper. Seksualitetsundervisning er omstridt. Abort og seksualitet mellom to av samme kjønn er fortsatt kriminalisert i mange land. I tillegg ser vi at mange land innskrenker ytrings- og organisasjonsfriheten for å hindre fremme av grunnleggende rettigheter for lesbiske, homofile, bifile, trans- og interkjønns personer (lhbt+).

Lav eller mangelfull representasjon av kvinner, ungdom og marginaliserte grupper i relevante beslutningsprosesser bidrar til at SRHR ofte er underfinansiert og lavt politisk prioritert. Uønsket ungdomsgraviditet og mangelfull tilgang og negative holdninger til prevensjonsmidler gir utfordringer gjennom hele livssyklusen for jenter og kvinner.

FNs befolkningsfond (UNFPA) anslår at 257 millioner kvinner som ønsker å unngå graviditet, ikke bruker moderne prevensjon.⁶ I lavinntektsland er svangerskapsrelaterte komplikasjoner, inkludert utrygge aborter, den viktigste dødsårsaken blant jenter og kvinner i alderen 15–19 år. Den positive trenden med



nedgang i svangerskapsrelatert dødelighet har stagnert de siste 10 årene.⁷ Styrking av helsesystemer slik at primærhelsetjenesten inkluderer en helhetlig tilnærming til SRHR er viktig for å snu dette i positiv retning igjen.

Manglende oppfyllelse av rettigheter og manglende tilgang til tjenester og informasjon om seksuell helse og egen kropp, skadelige skikker, hiv og aids, seksuelt overførbare sykdommer og menstruasjon gjør det vanskelig for mange å ta informerte og trygge valg om egen kropp og helse.

Utdanningsnivå er en viktig faktor for jenters livssituasjon og helse. Jenter med utdanning har lavere sannsynlighet for å bli gift og gravid i ung alder. Lengre skolegang reduserer også risikoen for å bli smittet av hiv. Jenter som faller tidlig ut av skolen har fem ganger større sannsynlighet for tidlig graviditet.⁸ Uønskede tenåringsgraviditeter er tett knyttet til tvangs- og barneekteskap, og gjør det ofte vanskelig for jenter å fortsette skolegang.

Diskriminerende og stigmatiserende normer og praksiser fører til at jenter og kvinner med nedsatt funksjonsevne, urbefolkningsgrupper og skeive kan oppleve enda større utfordringer enn majoriteten, både med hensyn til tilgang til seksualitetsundervisning og seksuelle og reproduktive helsetjenester (SRH). Eksempelvis, kan personer med nedsatt funksjonsevne oppleve at deres seksualitet blir stigmatisert. Kvinner og unge jenter som bruker narkotika, som sitter i fengsel, eller som selger sex, er både mer utsatte og vanskeligere å nå med relevante hiv- og SRH-tjenester.

Seksualisert og kjønnsbasert vold og skadelige skikker

Seksualisert og kjønnsbasert vold og skadelige skikker er et strukturelt problem som handler om kontroll av jenters og kvinners seksualitet. Dette henger blant annet sammen med diskriminerende lovverk, kulturelt og religiøst baserte kjønnsroller og familietradisjoner, negativ sosial kontroll og ujevn maktfordeling mellom kjønn. Med kjønnsbasert vold menes alle typer vold: fysisk vold, digital vold, seksuell vold, psykisk vold, økonomisk vold, vold i nære relasjoner og kjønnsbasert og seksuell trakassering. Seksualisert og kjønnsbasert vold finner også sted i det digitale rom, og henger ofte sammen med fysisk vold og overgrep.

Med skadelige skikker tenker vi særlig på barne- og tvangsekteskap, og kvinnelig kjønnslemlestelse. Skadelige skikker er også en form for kjønnsbasert vold. Dette er skikker som begrenser jenters og kvinners autonomi og kontroll over egen seksuell og reproduktiv helse. Det begrenser også mulighet til utdanning, tilgang til helsetjenester, tilgang til og kontroll over ressurser og inntekt, og deltakelse i samfunns- og arbeidsliv.

Globalt har 27 pst. av kvinner over 15 år blitt utsatt for fysisk og seksualisert vold av en ektemann eller partner en gang i løpet av livet.⁹ Jenter, kvinner og lhbt+-personer utsettes i størst grad for kjønnsbasert vold, men gutter og menn rammes også. Gjennom generasjoner kan vold mot mor og barn videreføres. Kjønnsbasert vold forekommer også på digitale plattformer. Kvinner og lhbt+-personer opplever vold, trakassering, og trusler på nett i større grad enn menn.

Personer som er utsatt for diskriminering på flere grunnlag, er ekstra utsatte. Lhbt+-personer, jenter og kvinner med nedsatt funksjonsevne, urfolk og etniske og religiøse minoriteter er særlig utsatt. Jenter og unge kvinner med nedsatt funksjonsevne, særlig de med kognitive utfordringer,¹⁰ har større risiko for å bli utsatt for overgrep enn andre. Kvinner med nedsatt funksjonsevne har fire ganger høyere risiko for å utsettes for seksualisert vold enn andre kvinner.¹¹ Studier viser at urfolkskvinner har vært særlig utsatt for grov kjønnsbasert vold, slik som tvangssterilisering, menneskehandel, seksuell vold under migrasjon og i konfliktsituasjoner.¹² Særlig utfordrende er det for urfolkskvinner og skeive som engasjerer seg i rettighetsspørsmål. Lhbt+-personer kan utsettes for skadelige forsøk på å endre deres seksuelle orientering og/eller kjønnsidentitet. Konverteringsterapi kan utføres både av helsepersonell og religiøse ledere.

Når jenter og kvinner utsettes for skadelige skikker, kan dette bli rettfærdiggjort med henvisning til kulturell eller religiøs praksis og normer. Fattigdom eller sosial ulikhet kan bidra til økning av praktiseringen. Globalt blir 12 millioner jenter giftet bort årlig.¹³ Andelen barneekteskap er høyest i Vest- og Sentral-Afrika. Gutter er også offer for barneekteskap, men ikke i like stor grad som jenter. Konsekvensene er også ofte langt verre for jentene. Kriser forårsaket av fattigdom, naturkatastrofer, epidemier, krig og konflikt øker risikoen for og forekomsten av barneekteskap.

For jenter kan barneekteskap føre til tidlig graviditet, sosial isolasjon, psykiske problemer, avbrutt skolegang, begrensninger i deltakelse i arbeidslivet og økt risiko for vold i hjemmet. Barneekteskap fratruer jenter muligheten til å bestemme over eget liv og truer deres utdanningsløp, økonomiske, politiske, og sosiale deltakelse. Når unge jenter føder øker risikoen for komplikasjoner og dødsfall. Globalt er andel jenter som blir utsatt for barneekteskap redusert de siste årene, men det er regionale forskjeller. Særlig ser man nedgangen i Sør-Asia, der andelen av barnebruder har gått ned fra nesten 50 pst. til under 30 pst.¹⁴ Likevel må fremgangen gå 17 ganger raskere enn den har gjort det siste tiåret for å nå bærekraftsmålet om å stoppe barneekteskap innen 2030.¹⁵

Kjønnslemlestelse utgjør en ekstrem form for diskriminering og vold mot jenter og kvinner. Inngrepet kan medføre sterke negative psykiske reaksjoner og alvorlige, langvarige fysiske komplikasjoner og død. FN anslår at minst 200 millioner jenter og kvinner, som lever i dag, har blitt utsatt for kjønnslemlestelse.¹⁶ Selv om det er fremgang i en del land, er praksisen fortsatt utbredt i deler av Afrika, og i utvalgte land i Midtøsten og Asia. Samarbeid med og engasjement fra lokalsamfunnsaktører har vist seg å gi gode resultater i å bekjempe kjønnslemlestelse.¹⁷

Likeverdige økonomiske rettigheter og deltakelse i arbeidslivet

Styrking av kvinners økonomiske rettigheter er samfunnsøkonomisk lønnsomt. Konsekvensene av lav kvinnelig deltakelse i økonomien er slående. Beregninger fra det internasjonale pengefondet (IMF) viser at land med lave nivåer av kvinnelig deltakelse i arbeidsstyrken kan øke sitt bruttonasjonalprodukt (BNP) med opptil 35 pst. ved å tette kjønnsgapet i arbeidslivet.¹⁸

Kvinner rår over en mindre del av verdens ressurser enn menn.¹⁹ De har ikke de samme mulighetene og rettighetene til å ta utdanning, til å opparbeide egne finansielle midler eller eiendom, til å arve, til deltakelse i det formelle arbeidsmarkedet eller til å påvirke arbeidsdeling og ansvar i egen husholdning. Det er fortsatt et vedvarende lønnsgap mellom kjønnene. Videre påvirker ofte manglende ansvars- og arbeidsdeling i hjemmet kvinners mulighet til å disponere egen tid og ha inntektsgivende arbeid. Bedre omsorgsfordeling mellom menn og kvinner i hjemmet fører til at kvinner kan ta større del i arbeidslivet. Når menn tar en større rolle som omsorgsgivere bidrar det videre til bedre oppvekstvilkår for barn, og både fedre og mødre oppnår flere helsefordeler.²⁰

Stigmatisering og diskriminering av skeive skaper uforholdsmessig fattigdom for denne gruppen. Manglende tilgang til og fullføring av planlagt utdanningsløp utover grunnskolenivå svekker unge kvinners og lhbt+-personers langsiktige sosiale og økonomiske mobilitet. Normer som tilsier at kvinnens plass er i hjemmet, hindrer mange kvinner å delta i arbeidslivet. I andre omstendigheter vil manglende ammeferie, foreldrepermisjon og tilgang til barnehager være barrierer for kvinners likeverdige deltakelse i arbeidslivet. Arbeidsgiveres utilstrekkelige beskyttelse mot seksuell trakassering av kvinner og skeive på arbeidsplassen kan også være et hinder.

Entreprenørskap kan være en vei til sysselsetting og økonomisk myndiggjøring for kvinner, men mulighetene for kvinnelige entreprenører er ofte begrenset. Studier viser at andelen kvinneledede virksomheter synker etter hvert som størrelsen på firmaet vokser.²¹ Denne trenden påvirkes av faktorer som normer, tilgang til barnehager, manglende tilgang til finansiering, nettverk, markeder og teknologi. Manglende tilgang til og kompetanse i å bruke digitale verktøy, samt underrepresentasjon i IT-jobber, hindrer kvinner i å dra nytte av og delta i den digitale transformasjonen.

Kvinner er viktige aktører i landbruket og fiskerinæringen i lav- og middelinntektsland. Likevel mangler kvinner ofte eiendomsrett til jord og tilgang til kapital og andre innsatsfaktorer. Dette rammer kvinner med nedsatt funksjonsevne og urfolkskvinner ekstra hardt fordi andre strukturelle hindre i kombinasjon med kjønn forsterker ulikheten. Klimaendringene forsterker disse utfordringene. I mange samfunn har kvinner i større grad enn menn uformelle arbeidsoppgaver og ansvar, og i mindre grad formelt eierskap til land. Dette gjør at kvinners bidrag og behov lett kan overses, og at de i mindre grad involveres i prosesser og beslutninger som i stor grad vil påvirke deres virke.

Likeverdig deltakelse i det politiske og offentlige liv

Styrking av kvinners rett til likeverdig deltakelse i politisk og offentlig liv er en forutsetning for velfungerende demokrati. Kvinner er politiske aktører som politikere i politiske partier, parlamenter og regjeringer, og som velgere. De påvirker også beslutninger av betydning for samfunnet som aktivister, ledere og aktører i lokalsamfunn, myndighetsapparat, organisasjoner, næringsliv, academia og media. Likevel viser data at kvinner er underrepresentert i beslutningstaking på alle

nivåer.²² Kvinner som er utsatt for flerdimensjonal diskriminering hindres i større grad fra å delta.

Selv om kvinner har tatt viktige steg inn på politiske arenaer på ulike nivåer, er det langt frem til likestilt deltakelse og fremgangen går for sakte.²³ For eksempel er politisk ledelse av departementene mange steder kjønnsdelt. Departementene som typisk ansees å handle om kvinner, som likestilling, familieforhold, sosial inkludering, velferd, urfolk og minoriteter, ledes av kvinner, mens kvinner i mindre grad leder finans-, forsvars- og innenriksdepartementer.²⁴

Det er godt dokumentert at kvinners lederskap i politiske prosesser gir beslutninger som fremmer likestilling.²⁵ Inkluderende fredsforhandlinger der kvinner deltar som fredsmeklere og fredsaktivister gir fredsavtaler med artikler som omhandler kvinners rettigheter og likestilling. Slike avtaler har potensial til å være mer bærekraftige og varige. Kvinners deltakelse og integrering av kjønnsperspektivet i gjenoppbygging etter konflikt er også avgjørende for å sikre jenters og kvinners rettigheter og likestilling i et samfunn.

Organisasjonsfrihet er sentralt for å drive rettighetskamp på tvers av sektorer og samfunnsområder. Kvinneorganisasjoner, fagforeninger, media, journalister og menneskerettighetsforsvarere er viktige aktører for å ivareta og fremme organisasjonsfrihet. De er viktige for å endre arbeids- og familie Lovgivning, og viktige for å sikre kvinners rett til anstendig arbeid og like rettigheter i arbeidslivet.

Ekskludering, vold og hatefulle ytringer er forhold som begrenser kvinners og lhbt+-personers muligheter til og ønske om politisk deltakelse og menneskerettighetsarbeid. Myndigheter kan også begrense handlingsrommet for sivilsamfunnsaktører. Fremskrittene som gjøres er skjøre i møte med trusler og angrep, seksuell trakassering, overgrep og misbruk. Dette skjer også på digitale plattformer hvor kvinner og skeive er særlig utsatt.²⁶

Til tross for ulike tiltak for å styrke kvinners politiske deltakelse, er det vanskelig å endre diskriminerende normer, holdninger og praksiser. Politisk deltakelse er mange steder fremdeles sett på som noe som er forbeholdt menn, og det er liten interesse for å endre strukturelle forhold som begrenser kvinners deltakelse i det politiske og offentlige liv. Dette kommer blant annet til uttrykk i nominasjonsprosesser i politiske partier og organisasjoner. Manglende tilgang til nettverk og finansiering gjør at kvinnelige kandidater ikke vinner frem. Kvalitetsutdanning for alle kan bidra til å endre diskriminerende normer, holdninger og praksiser, og gi kvinner tilgang til nødvendig kunnskap for å kunne delta aktivt i offentlig og politisk liv. Skolen er en viktig arena for å styrke jenters demokratiske deltakelse gjennom elevråd og ulike fora for barn og unges deltakelse og ledelse.

Klimaendringer rammer ulikt²⁷

Klimaendringer, naturkatastrofer og tap av naturmangfold er en av vår tids største utfordringer. Klimakrisen og naturkrisen har negative konsekvenser for matproduksjon og matsikkerhet, og kan forsterke utfordringer knyttet til migrasjon, humanitære kriser, krig og konflikt. Vold og flerdimensjonal diskriminering, særlig

av urfolk, lhbt+-personer og personer med nedsatt funksjonsevne, kan øke. Kvinner har gjennomgående mindre tilgang til ressurser og tjenester enn menn. Det gjør at konsekvensene av klimaendringer og forringet natur rammer kvinner uforholdsmessig hardt.

Klimaendringer påvirker kvinners helse på ulike måter og gir dem økte helseutfordringer. Gravide kvinner er særlig utsatte for hetslag. De rammes også av økning i sykdommer som malaria og dengue. Klimaendringer kan også føre til redusert tilgang på næringsrik mat. Ulike former for naturkatastrofer kan ødelegge helseinfrastruktur og tilgang på seksuelle og reproduktive rettigheter og helsetjenester.

Utslippsreduksjoner er sentralt for å møte klimakrisen. Klimatilpasning og forebygging er viktig for å redusere klimaendringenes negative konsekvenser for samfunn, miljø og økonomi. Kvinner mangler ofte nødvendige ressurser for å tilpasse seg klimaendringer. I mange situasjoner vil strukturelle forskjeller mellom kjønn forsterkes. Urfolk er spesielt hardt berørt. Miljøforurensning og tap av landområder kan føre til at deres levevilkår faller bort. I tillegg fører stigma, samt fysiske og økonomiske barrierer, til at personer med nedsatt funksjonsevne ikke har samme muligheter til å delta i landbruket. I arbeidet med å bygge klimarobuste samfunn er det avgjørende at nasjonale og lokale myndigheter får støtte til å sikre at diskriminering og ekskludering ikke reproduseres. Det må utvikles løsninger som tar hensyn til og inkluderer hele befolkningens erfaringer og behov. Samtidig er også omstilling en ny mulighet til nettopp å øke fokus på likestilling.

Jordbruk, skogbruk, fiske og akvakultur er klimautsatte næringer som er viktige for matsikkerhet. Mange av småskalaprodusentene er kvinner og blant de mest sårbare for klimaendringer og andre naturhendelser. Kvinnene i næringene har mindre tilgang til økonomiske innsatsfaktorer, kunnskapsnettverk og ressurser, som kreditt og tilgang til marked, noe som gjør det vanskeligere for dem å ta i bruk tilpasningsstrategier. Småskala matprodusenter blir ofte utelatt fra teknologisk innovasjon og politiske beslutninger. Videre er teknologisk innovasjon i sektoren ofte rettet mot mannlige bønder.

Ifølge FNs organisasjon for ernæring og landbruk (FAO) vil det å fjerne kjønnsforskjeller i matsystemene kunne bidra til USD 1 billion ekstra i globalt BNP. Det vil også kunne gi 45 millioner mennesker matsikkerhet.²⁸ Småskala matprodusenter mangler organisering og forhandlingsmakt i markedene. Studier viser at medlemskap i bondeorganisasjoner og samvirker kan ha positiv effekt på bønders inntekter. Kvinners og urfolks rettigheter kan ivaretas gjennom blant annet kvinneledede kooperativer, bonde- og fiskeriorganisasjoner og gjennom deltakelse i sosial dialog mellom myndigheter og småskala matprodusenter.

Omstillingen til lavutslippssamfunnet og introduksjon av fornybar energi, kan gi betydelig muligheter for kjønnslikestilling og styrking av kvinners rettigheter. Kvinner deltar imidlertid i liten grad i utforming av energipolitikk og i planlegging og gjennomføring av tiltak for energitilgang og omstilling til ren energi. Kvinners posisjon globalt, nasjonalt og i husholdninger gjør at kvinner i mindre grad enn

menn identifiseres som relevante aktører og endringsagenter for grønn omstilling. For å lykkes med omstillingen må jenter og kvinner inkluderes i både planlegging og gjennomføring av omstillingstiltak på globalt, nasjonalt og lokalt nivå.

Kvinnens deltakelse i klima- og miljøforhandlinger og i politiske beslutningsprosesser knyttet til klima, miljø og matsikkerhet er lavere enn menns. Klimaaktivister som fremmer likestilling kjemper for at klimahandling skal være kjønnsresponsiv, men det er liten enighet og kunnskap om hva dette faktisk skal bety. Selv om kjønn og likestilling er integrert som mål i overordnede klimaavtaler, blir kunnskap om dette i liten grad integrert i forhandlinger og diskusjoner om konkrete løsninger og finansieringsmekanismer.

Det er behov for mer forskning om hvordan klima påvirker mennesker ulikt, basert på kjønn og andre faktorer. Vi mangler også kunnskap om sammenhengen mellom klima, kjønn og helse, mellom kjønn og omstilling til ren energi og en kjønnsdimensjon på sammenhengen mellom klima og migrasjon.





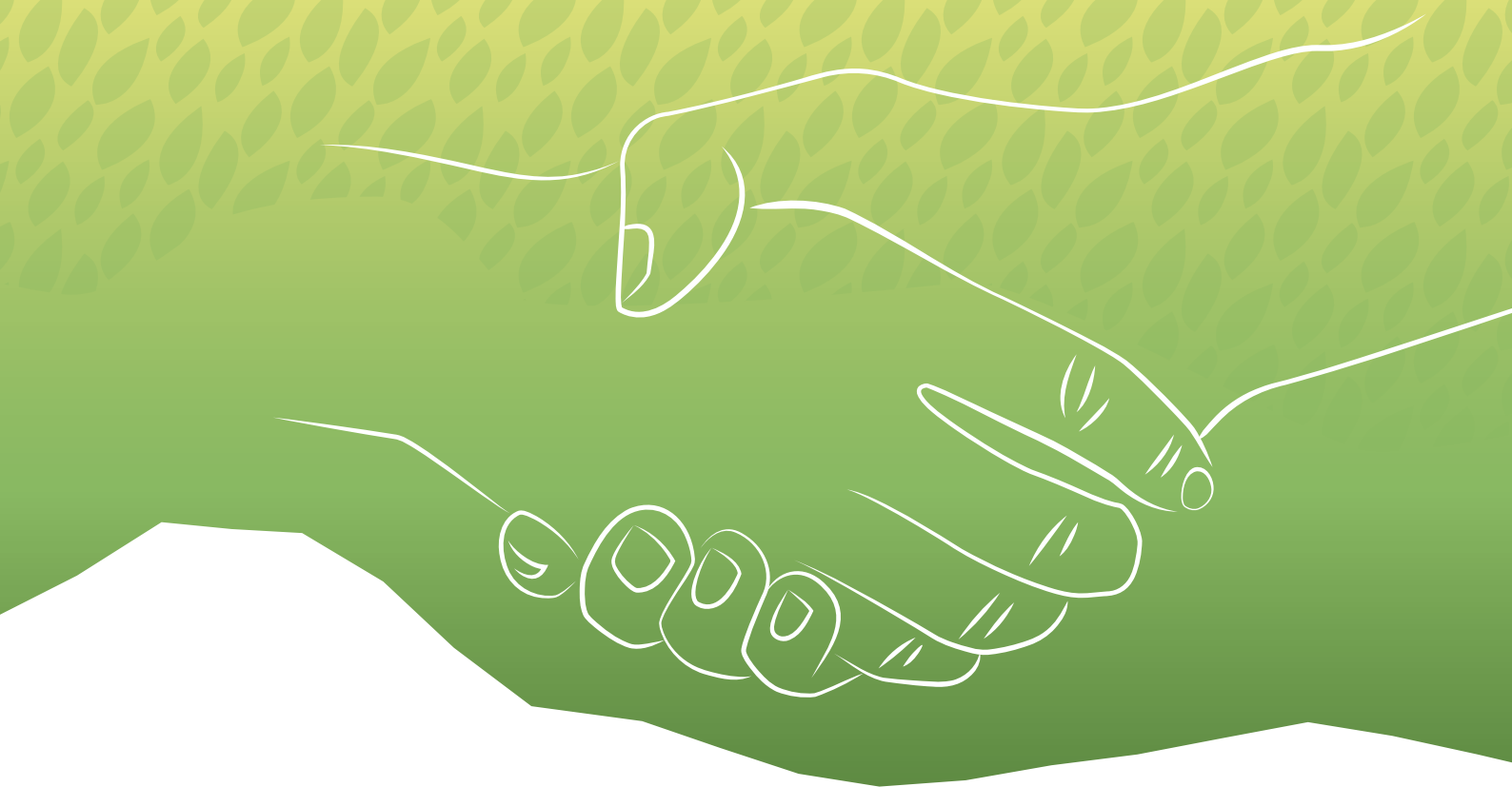
Hva fører til endring?

Diskriminerende normer, holdninger og praksiser har på mange områder vist seg å være vanskelig å forandre. Fremgang har vært skjør og tilbakeslagene hyppige. Det er behov for fornyet innsats som påvirker de grunnleggende årsakene til at ulikhet mellom kjønn opprettholdes. Internasjonalt omtales dette som transformativ endring.

Varige samfunnsendringer som fremmer kvinners rettigheter og likestilling på lokalt, nasjonalt og globalt nivå skjer langs flere dimensjoner samtidig.²⁹ Handlingsplanen identifiserer tre transformativ kategorier endringsdrivere:

1. Normative rammeverk, lover, strukturer og institusjoner

Globalt vedtatte normer og rammeverk, gjennomføring av nasjonal lovgivning og institusjoner som fremmer kvinners rettigheter og kjønnslikestilling er viktige endringsdrivere. På globalt nivå handler dette blant annet om å bidra i forhandlinger i multilaterale fora om konvensjoner og resolusjoner. Det dreier seg også om å støtte regionale, nasjonale og lokale aktører som jobber for å få vedtatt nasjonale lover og politikk som fremmer kjønnslikestilling og sikrer like muligheter for alle. Ofte vil det være snakk om endringer i diskriminerende lover eller innføring av lover som beskytter kvinner, og regelverk som gir tilgang til ressurser. Det gjelder også endring av offentlige institusjoner og andre formelle strukturer, som fordeler og opprettholder makt, eller lover og praksis som diskriminerer eller hindrer likestilling for grupper på grunn av seksuell orientering eller kjønnsidentitet. I andre tilfeller handler det om å sikre at vedtatt lover blir gjennomført i praksis. Dette inkluderer også offentlig politikk som gir tilgang til tjenester og ytelser som fremmer likestilling, eller til realisering av kvinners menneskerettigheter, og gir like muligheter innen for eksempel utdanning, helse, og sysselsetting.



2. Maktrelasjoner

Maktpersoners holdninger og praksiser som fremmer kjønnslikestilling og realisering av kvinners rettigheter er en viktig endringsdriver. Dette gjelder holdninger og praksiser som kommer til uttrykk i relasjoner mellom partnere og familiemedlemmer i husholdningen, i lokalsamfunn og i sosiale nettverk. Det gjelder også i mer formelle fora, slik som mellom ledere og ansatte på en arbeidsplass, eller mellom ledere i tradisjonelle og religiøse organisasjoner og deres medlemmer, og i samfunnet for øvrig. Det handler om å jobbe med relasjonene mellom jentene og kvinnene og de som sitter med definisjons- og beslutningsmakt.

3. Kvinners påvirkningskraft og beslutningsmakt

Kvinnens individuelle og kollektive kapasitet til å beslutte, handle og påvirke er en sentral endringsdriver. Kvinners individuelle handlekraft innebærer retten til å ta selvstendige valg, ha kontroll over egen kropp og seksualitet, kunne eie og inneha verv og posisjoner lokalt, nasjonalt og globalt, og til å uttrykke seg og drive menneskerettighetsarbeid. Dette forutsetter at kvinner har kunnskap, evne, og ressurser til å handle, lede og påvirke beslutninger. Kvinners kollektive handlekraft handler om deres mulighet til å organisere seg og delta i felleskap som kvinneorganisasjoner, politiske organisasjoner, nettverk og feministiske bevegelser, sivilsamfunnsorganisasjoner, kooperativer, arbeidslivsorganisasjoner og landbruksorganisasjoner. Retten til utdanning på alle nivåer er avgjørende for at kvinner skal kunne ta informerte valg og beslutninger i sine liv og påvirke det samfunnet de lever i.

Norge vil legge denne transformative tilnærmingen til grunn for hvordan vi vil bidra til endring innenfor handlingsplanens fem målområder. Vi vil jobbe systematisk med å vektlegge alle de tre overnevnte dimensjonene under hvert av målområdene og tilhørende prioriterte innsatsområder. Vi vil bidra der vår innsats har størst tilleggsverdi.

Hvordan skal vi bidra til endring?

Handlingsplanen viderefører de lange linjene for kvinners rettigheter og kjønnslikestilling i norsk utenriks- og utviklingspolitikk. Menneskerettighetene og bærekraftsmålene danner grunnlaget for vår innsats.

Norge er og skal fortsette å være en tydelig og offensiv stemme globalt for å oppnå kjønnslikestilling og sikre alle jenters og kvinners rettigheter. Norge skal være en konsistent bidragsyter i kampen mot alle former for diskriminering på grunnlag av kjønn, seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk. Vi vil og må jobbe bredt for å løfte kvinners rettigheter og kjønnslikestilling gjennom bredden av Norges utenriks- og utviklingspolitikk.

Våre viktigste muligheter for å påvirke utviklingen globalt på likestillingsområdet er gjennom strategisk samarbeid med ulike typer partnere, diplomatisk innsats, i multilaterale fora og på landnivå, og finansiering, særlig gjennom bistandsmidler. I politisk dialog og diplomatisk arbeid fokuseres det ofte på globalt normarbeid. Dette kan være i globale fora eller ved å gå i dialog med og søke å påvirke enkeltlands myndigheter slik at de gjennomfører globale konvensjoner, resolusjoner og internasjonale avtaler som de har sluttet seg til. Vi vil søke å bygge allianser på tvers av regioner og søke samarbeid også med land som ikke nødvendigvis er enige med oss om alt.

Menneskerettighetsbasert tilnærming

Å realisere menneskerettighetene er et mål i seg selv og en drivkraft for bærekraftig utvikling, fattigdomsutryddelse, demokratiske samfunn og varig fred. Hovedansvaret ligger hos landenes egne myndigheter. For å bidra til varige endringer må innsatsen være inkluderende og rettighetsbasert. Det innebærer å jobbe for at rettighetshavere skal kunne kreve sine rettigheter og at plikthavere skal oppfylle disse. Kjønnslikestilling er viktig i seg selv, og kan være en god inngang til å ta opp og drøfte menneskerettighetsspørsmål med beslutningstakere og myndigheter generelt.

Det internasjonale normative rammeverket er utgangspunktet både for Norges virke i multilaterale fora og vårt bilaterale arbeid for å bekjempe diskriminering og ekskludering og fremme kjønnslikestilling. Norge skal jobbe på alle nivåer i utenriktstjenesten for å videreutvikle, endre og iverksette globale normer.

Internasjonalt normativt rammeverk

Det internasjonale normative rammeverket for kvinners rettigheter og kjønnslikestilling inkluderer:

- FNs verdenserklæring om menneskerettighetene
- FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter
- FNs konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter
- Sluttdokumentet fra Verdenskonferansen om menneskerettigheter i Wien i 1993
- FNs konvensjon om avskaffelse av alle former for diskriminering av kvinner
- FNs Barnekonvensjon
- FNs konvensjon om rettighetene til personer med nedsatt funksjonsevne
- FNs arbeidsorganisasjon (ILO)s konvensjoner nr. 100, 111, 156, 183 og 190
- Handlingsplanen fra FNs kvinnekongress i Beijing i 1995
- Handlingsprogrammet fra befolkningskonferansen i Kairo i 1994
- 2030-agendaen og dens 17 bærekraftsmål
- FNs protokoll for å forebygge, bekjempe og straffe handel med mennesker, særlig kvinner og barn
- Yogyakarta-prinsippene for anvendelse av internasjonale menneskerettigheter knyttet til lhbt+
- Resolusjoner i FNs menneskerettighetsråd om kvinners rettigheter, SRHR, kjønns- og seksualitetsmangfold
- FNs sikkerhetsråds resolusjoner om kvinner, fred og sikkerhet
- Europarådets konvensjon om vold mot kvinner og vold i nære relasjoner (Istanbulkonvensjonen)
- Maputohandlingsplanen 2016–2030 for tilgang til seksuell og reprodutiv helsetjenester
- Montevideo konsensus for befolknings spørsmål og utvikling
- Den europeiske menneskerettskonvensjon
- EUs likebehandlingsdirektiv
- EUs likelønnsdirektiv

Alle må engasjeres og ta ansvar

Jenter og kvinner kan ikke alene ha ansvaret for å endre våre samfunn. Endring for å oppnå kjønnslikestilling angår alle. Holdninger og praksiser læres og overføres fra voksne til barn og mellom generasjoner. Det er derfor viktig å engasjere mennesker i alle aldre, barn, unge og eldre, i holdningsskapende arbeid og innsats for normendring. Individuer og organisasjoner med makt og innflytelse, som politiske ledere, akademia, trossamfunn, privat næringsliv, interessegrupper som fagforeninger og sivilt samfunn, har et ansvar i arbeidet for kjønnslikestilling. Religiøse og tradisjonelle institusjoner er sentrale for lokal forankring for å endre diskriminerende kjønnsroller og normer. Nasjonale myndigheter har et særskilt ansvar for at likestilling og ikke-diskriminering forankres i lovverk.

Flere gutter og menn må involveres i arbeidet med kjønnslikestilling. Gutter og menn kan og bør bidra til nye kjønnsrelasjoner og en mer rettferdig fordeling av makt. Både gutter og jenter, menn og kvinner, kan oppleve at tradisjonelle kjønnsroller begrenser deres muligheter. Kvalitetsutdanning er en sentral del av arbeidet med å endre kjønnsrelasjoner.

Det er spesielt viktig at ungdom involveres. Unge mennesker er fremtidens entreprenører, ledere og forskere. Samtidig er de dagens brukere av systemer og tjenester, og de er aktivister, pådrivere og endringsagenter. Å sikre deres reelle medvirkning er derfor avgjørende.

Helhetlig tilnærming for å bekjempe flerdimensjonal diskriminering

Vår innsats tar hensyn til at kvinner kan utsettes for diskriminering på flere grunnlag som forsterker hverandre. Eksempelvis opplever kvinner med nedsatt funksjonsevne ofte å bli dobbelt diskriminert. Kvinner kan møte en rekke sammensatte, strukturelle og institusjonelle barrierer. Lhbt+-rettigheter er en del av likestillingsagendaen og en integrert del av hvordan vi jobber med denne handlingsplanen. Innsatsen for kjønnslikestilling, særlig overfor de som er utsatt for flerdimensjonal diskriminering, må bestå av helhetlige tilnærminger på tvers av flere sektorer og aktører for å bekjempe sammensatte og komplekse former for diskriminering.

Allianser og partnerskap

Norge skal inngå brede allianser for å nå målene våre. Effekten av internasjonale normer og konvensjoner for kjønnslikestilling er best der sterke og autonome kvinnebevegelser aktivt engasjerer seg for politiske endringer. Vi vil styrke vårt samarbeid med og støtte til kvinne- og ungdomsorganisasjoner, sosiale bevegelser og organisasjoner som arbeider for å bedre kjønnslikestilling og som representerer marginaliserte grupper, som for eksempel skeive, urfolk, og personer med nedsatt funksjonsevne.

Kvinneorganisasjoner og andre sivilsamfunnsorganisasjoner som arbeider for å bedre kvinners rettigheter og kjønnslikestilling i sine egne land vil være sentrale samarbeidspartnere. Norske sivilsamfunnsorganisasjoner er viktige partnere for å fasilitere samarbeid med lokale organisasjoner. Også endringsaktører i myndighetsapparatet i land kan være gode partnere.

Vi vil søke samarbeid med andre norske departementer og styrke faglig samarbeid mellom norske institusjoner og land som etterspør kunnskap og norske erfaringer. I disse samarbeidene kan Norge, blant annet gjennom kunnskapsprogrammet Likestilling for utvikling, og ved å integrere kjønnslikestilling i andre kunnskapsprogram, bidra til å utveksle erfaringer mellom norske og partnerlands myndigheter på likestillingsfeltet.

Vi skal også jobbe gjennom multilaterale og regionale fora som pådrivere for kvinners rettigheter og kjønnslikestilling. FN-systemets normative arenaer vil stå sentralt i Norges arbeid for å forsterke og beskytte de globale normene om jenters og kvinners rettigheter. Gjennom alliansebygging med andre land og vår deltakelse i FN-organisasjoner, utviklingsbankene og globale fond skal vi være en pådriver for kvinners rettigheter og kjønnslikestilling, inkludert fremme av skeives rettigheter. Sentrale arenaer er FNs menneskerettighetsråd, Kvinnekommisjonen, Befolkningskommisjonen og FNs 3. komité under FNs generalforsamling, som behandler sosiale, kulturelle og menneskerettslige spørsmål. Disse organene setter en internasjonal standard og angir forpliktelser for den politikken som utformes på nasjonalt nivå. Norske og internasjonale sivilsamfunnsorganisasjoner er sentrale partnere i dette arbeidet.

Arbeidet for kjønnslikestilling internasjonalt skjer i dialog med våre samarbeidspartnere, som for eksempel UN Women, Verdens helseorganisasjon (WHO), Den internasjonale arbeidsorganisasjonen (ILO), FNs høykommissær for menneskerettigheter og FNs befolkningsfond (UNFPA). Vi skal basere vår innsats på kunnskap og vi skal støtte endringsagenter som viser til resultater. I tillegg til lokale og multilaterale tilnærminger er partnerskap og institusjonelt samarbeid med nasjonale myndigheter nødvendig for å oppnå handlingsplanens mål. Handlingsplanen skal vise våre samarbeidspartnere og det internasjonale samfunnet hvilke prioriteringer vi har.

Lokalt, nasjonalt og internasjonalt næringsliv vil også være relevante samarbeidspartnere. Næringslivet har en avgjørende rolle i jobbskaping og teknologiutvikling, men også i oppfølging av FNs veiledende prinsipper for ansvarlig næringsliv og åpenhetsloven. Integrering av kjønnsperspektiv i aktsomhetsvurderinger, virksomhetsplaner og rapportering fra aktører som mottar norsk næringslivsstøtte er viktig for å sikre bidrag til likestilling globalt.

Lokalt ledet utvikling

Vi skal bidra til å forflytte og fordele beslutnings- og påvirkningsmakt mer rettferdig mellom kjønn. Da trenger vi kontekstuell forståelse og tilpasning gjennom lokalt ledet utvikling for å skjønne hvorfor jenter og kvinner er diskriminert, hvem som ikke er representert, hvem som opprettholder strukturene og hvem som er endringsagentene. Da er det viktig med et mangfold av jenter og kvinner som organiserer seg og bygger sosiale bevegelser som får innflytelse i lokale og nasjonale beslutningsprosesser, og i globale forhandlings- og beslutningsfora. Norske utenriksstasjoner har stor betydning for vår kontekstuelle forståelse i gjennomføringen av handlingsplanen.

Integrering av kvinners rettigheter og kjønnslikestilling i alle sentrale satsinger

Norge finansierer både målrettede og integrerte innsatser for kjønnslikestilling i utenriks- og utviklingspolitikken. Vi viderefører målet om at minst 50 pst. av all bilateral bistand skal ha likestilling som hoved- eller delmål. Vi vil jobbe for integrering av kjønnsperspektivet i alle sentrale satsinger. Dette inkluderer klima, ren energi, matsikkerhet, helse, utdanning, fred og humanitær innsats, og i arbeidet for et anstendig arbeidsliv.

Gjennom EØS-midlene bidrar Norge til økonomisk og sosial utjevning i 15 land i Europa, og til styrking av bilaterale relasjoner. Respekt for grunnleggende rettigheter, rettsstat og demokrati er førende prinsipper for samarbeidet. For inneværende periode er det to programområder som direkte fremmer likestilling; bekjempelse av vold mot kvinner og kjønnsbasert vold, og harmonisering av arbeidsliv og familie. Flere andre programområder inkluderer også likestillingskomponenter, blant annet justis, næringsliv og innovasjon, forskning og helse, lokal utvikling, sivilt samfunn, inkludering av rom-folk og migrasjon, og fremme av rettigheter for skeive. Fokus på kjønnsbasert vold og vold i nære relasjoner vil styrkes for neste finansieringsperiode, samtidig som innsats for kjønnslikestilling vil integreres i alle programområder.

Vi må fortsette med målrettede tiltak for å fremme jenters, kvinners og skeives rettigheter, deltakelse og posisjon i samfunnet. Vi må styrke vår innsats for å bidra til at de deltar i og får reell innflytelse på beslutninger knyttet til politikktutforming og samfunnsutvikling av betydning for sentrale satsinger i utenriks- og utviklingspolitikken.

Likestilling og menneskerettigheter som tverrgående hensyn

Likestilling og menneskerettigheter er to av fire tverrgående hensyn i alt norsk utviklingssamarbeid. Hensikten med disse tverrgående hensynene er å hindre at norsk støtte gjør skade eller har utilsiktede negative effekter mht. menneskerettigheter og likestilling. De tverrgående hensynene er obligatoriske minimumskrav som gjelder uavhengig av sektor, partner og type tiltak. De to øvrige tverrgående hensynene er anti-korrupsjon og klima/miljø.

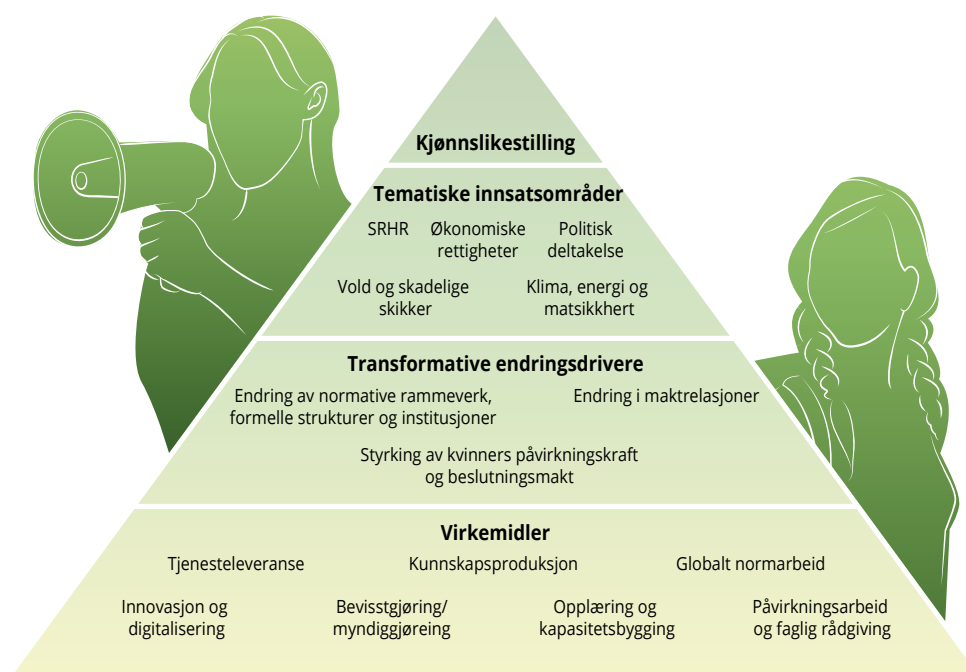
Virkemidler for å styrke kjønnslikestilling og kvinners rettigheter

I utenriks- og utviklingspolitikken benytter vi ulike virkemidler, kanaler og partnere for å bidra til endringer globalt og i samarbeidsland. Påvirkningsarbeid, rådgivning, bevisstgjøring og myndiggjøring kan gjøres av ulike aktører. Det kan være oss selv, norske utenriks- og utviklingspolitiske aktører, multilaterale-, regionale-, nasjonale- og/eller lokale aktører. Norge samarbeider med og gir finansiell støtte til et bredt spekter av nasjonale og lokale aktører, inkludert sivilsamfunnsorganisasjoner. I tillegg bruker vi og våre samarbeidspartnere flere typer virkemidler for å fremme kjønnslikestillingsagendaen og styrke kvinners rettigheter. Noen av de viktigste er:

- **Påvirkningsarbeid og faglig rådgivning** gjerne rettet mot nasjonale myndigheter for å bidra til lovendringer og ny politikk.

- **Bevisstgjøring og myndiggjøring** av jenter og kvinner, eller andre aktører og grupper som bidrar til at disse kan jobbe for egne rettigheter.
- **Opplæring og kapasitetsbygging** både av jenter, kvinner, gutter og menn, og deres organisering for å styrke deres påvirkningskraft og beslutningsmakt.
- **Kunnskapsproduksjon** som skal styrke kunnskaps- og datagrunnlaget for endringsagendaen.
- **Tjenesteleveranser, for eksempel innen helse og utdanning**, for å bidra til at jenter og kvinner kan realisere sine rettigheter.
- **Prinsipper for næringslivssamarbeid** for å sikre kvinners tilgang til anstendig arbeid gjennom lokal næringsutvikling og ikke-diskriminerende praksiser.
- **Innovasjon og digitalisering** som både er et virkemiddel for å fremskynde utviklingen, men også et mål i seg selv, ved å gi jenter og kvinner lik tilgang til teknologi og digitale løsninger.

Vi vil løpende vurdere hvilke typer virkemidler som er best egnet og som gir best effekt for å nå målene. Ulike partnere vil ha ulike fortrinn og være mer egnet i allianser eller samarbeid for å få til endring i felleskap.



Figur: Innsatsområder, endringsdrivere og sentrale virkemidler i handlingsplanen.

I tillegg til særskilte prioriteringer under hvert målområde vil vi under alle målområdene prioritere:

1. Normative rammeverk, strukturer og institusjoner som fremmer kjønnslikestilling og bekjemper flerdimensjonal diskriminering

- Bidra til styrket globalt normverk, herunder konvensjoner og resolusjoner.
- Aktivt jobbe for at kvinne-, lhbt+- og ungdomsorganisasjoner, feministiske og sosiale bevegelser og menneskerettighetsforsvarere får innflytelse og påvirkning på utvikling og gjennomføring av normative rammeverk.
- Bidra til at trosbaserte aktører fremmer kjønnslikestilling i sine institusjoner.
- Påvirke beslutninger i styrer som FN-organisasjoner, utviklingsbanker, globale fond og finansieringsmekanismer om normative rammeverk og implementering av disse.
- Ha direkte dialog med nasjonale myndigheter og regionale aktører om nasjonale lovverk og kunnskapsbasert ikke-diskriminerende og kjønnslikestilt nasjonal politikk, budsjettprioriteringer og planer.
- Støtte forskning og kunnskap om teknologi og innovasjon som bidrar til endring i kjønnsroller og mer likestilte samfunn.
- Styrke innsamling av, tilgang til og bruk av kjønns- og aldersdisaggregerte data og statistikk generelt, inkludert styrking av sørbasert forskning.
- Støtte utvikling og bruk av teknologi og innovasjon som bidrar til normativt rammeverk for kjønnslikestilling og som bekjemper flerdimensjonal diskriminering.

2. Maktrelasjoner som fremmer kjønnslikestilling og bekjemper flerdimensjonal diskriminering

- Ha dialog med myndighetspersoner, lokale, religiøse og tradisjonelle ledere om normer, holdninger og praksiser som fremmer kjønnslikestilling og hvordan de kan bruke sin makt til å bekjempe diskriminering.
- Samarbeid med sivilt samfunn i arbeidet med å fremme kjønnslikestilling og forebygge diskriminerende normer, holdninger og praksiser.
- Bidra til forskning og kunnskap, inkludert fra det globale sør, om maktrelasjoner som fremmer og begrenser kjønnslikestilling og flerdimensjonal diskriminering.



3. Kvinner har effektiv påvirknings- og beslutningsmakt

- Støtte tiltak som bidrar til at kvinnelige ledere, politikere, forhandlere og aktivister har tilgang til og påvirkningskraft på beslutningsarenaer.
- Støtte tiltak som bidrar til at jenter og kvinner har kapasitet og kunnskap til å ta og påvirke beslutninger som angår dem.
- Gi støtte til organisasjoner ledet av og for kvinner, ungdom, personer med nedsatt funksjonsevne, skeive og urfolk, for at de skal bygge kapasitet, få tilgang til verktøy og handlingsrom til å påvirke norm- og lovendring lokalt, nasjonalt, regionalt og globalt.
- Støtte kvinnelige menneskerettighetsforvareres kapasitet til å påvirke beslutninger.
- Bidra til at jenter og kvinner får lik tilgang til informasjon, kunnskap, tjenester, og digitale verktøy.
- Bidra til at kvinner deltar aktivt i forskningsproduksjon og at kjønnsperspektiver integreres i all forskning.
- Bidra til at forskning og kunnskap utvikles og brukes av kvinner, særlig fra det globale sør.



Mål 1: Alle har rett og mulighet til å bestemme over egen kropp

Delmål:

1. Alle har tilgang til seksuell og reproduktiv helse og rettigheter³⁰, inkludert prevensjonsmidler og trygg abort.
2. Barn og ungdom mottar alderstilpasset og helhetlig seksualitetsundervisning, i og utenfor skole.
3. Internasjonal aksept for seksuelle rettigheter.

Norges merverdi er vår nasjonale politikk for seksuell og reproduktiv helse og rettigheter (SRHR) og vår tydelige og konsistente posisjon internasjonalt til støtte for SRHR. Dette er forankret i retten til helse og arbeidet for SRHR som en integrert del av universell helsedekning. Norge har i lang tid vært en forkjemper for de politisk vanskelige temaene innen SRHR, slik som tilgang til prevensjon og veiledning, helhetlig seksualitetsundervisning i og utenfor skolen og retten til trygg abort. Vi gir også betydelig finansiell støtte til internasjonalt arbeid på feltet. Både siviltt samfunn og multilaterale organisasjoner er sentrale samarbeidspartnere. Dette skal vi fortsette med, i tråd med utenriktjenestens veileder for arbeidet med SRHR.³¹ Veilederen for tros- og livssynsfrihet³² og Norges utviklingspolitiske strategi for inkludering av personer med nedsatt funksjonsevne³³ er også relevante i dette arbeidet.

Vi vil prioritere:

- Fremme retten til å bestemme over egen kropp (SRHR) bilateralt og internasjonalt.
- Støtte og videreutvikle brede tverregionale allianser for å koordinere innsatsen med å fremme SRHR. Dette inkluderer bilateral og multilateral dialog, samt samarbeid med relevante sivilsamfunnsorganisasjoner.
- Samarbeide med ulike aktører om å utvikle og dele forskningsbasert kunnskap om verdien av SRHR, og kostnadene ved ikke å sikre alle tilgang til SRHR.
- Samarbeide med globale, nasjonale og lokale myndigheter og aktører for å fremme informasjon om og tilgang til alders- og kjønntilpassede seksuelle og reproduktive helsetjenester for alle gutter, menn, jenter og kvinner. Dette inkluderer prevensjon og trygge aborthelsetjenester.
- Støtte organisasjoner som fremmer trygg seksualitet for god helse og seksuell glede i sine programmer, inkludert for ungdom.
- Samarbeide med trosbaserte organisasjoner og nettverk som kan bidra til i å mobilisere og støtte progressive stemmer og proaktive tiltak lokalt og nasjonalt, inkludert å bidra til dialog for å sikre kvinner trygg abort.
- Støtte helhetlig seksualitetsundervisning i og utenfor skolen. Helhetlig seksualitetsundervisning i barne- og ungdomsskolen må inkluderes i læreplaner.
- Støtte pådrivere for tilgang til alders- og kjønntilpassede seksuelle og reproduktive helsetjenester og helhetlig seksualitetsundervisning for ungdom, lhbt+-personer, personer med nedsatt funksjonsevne og andre marginaliserte eller sårbare grupper.
- Styrking av helsesystemer på landnivå slik at primærhelsetjenesten og lands planer for universell helsedekning inkluderer SRHR for alle.
- Styrke tilgangen på seksuelle og reproduktive helsetjenester og informasjon i humanitær innsats.

Bærekraftsmål vi bidrar til:





Mål 2: Alle har rett og mulighet til å leve sine liv uten vold og skadelige skikker

Delmål:

1. Ingen utsettes for noen former for seksualisert og kjønnsbasert vold.
2. Ingen utsettes for barne- og tvangsekteskap.
3. Ingen utsettes for kjønnslemlestelse.

Norges merverdi er vår nasjonale politikk for å bekjempe vold i nære relasjoner og hvordan erfaringene brukes i vårt internasjonale engasjement. Et eksempel er den kommende nasjonale opptrappingsplanen mot vold og overgrep mot barn og vold i nære relasjoner, hvor Norge vil fremme og hegne om Europarådets konvensjon om forebygging og bekjempelse av vold mot kvinner og vold i nære relasjoner (Istanbul-konvensjonen) i alle relevante internasjonale sammenhenger.

Gjennom vår mangeårige finansielle og politiske støtte, inkludert til de globale fondene for arbeid mot kjønnslemlestelse og barneekteskap, har Norge utviklet gode relasjoner til sentrale samarbeidspartnere, både multilaterale- og sivilsamfunnsorganisasjoner. Å bekjempe kjønnsbasert vold er også en prioritering for EØS-midlene. Norge har også vært ledende i arbeid mot seksualisert og kjønnsbasert vold i vår humanitære innsats og har hatt langvarige investeringer i kvinner, fred og sikkerhetsagendaen. Handlingsplanen må sees i sammenheng med Norges humanitære strategi.³⁴ Utenriksdepartementets veileder for tros- og livssynsfrihet er også relevant i dette arbeidet.

Vi vil prioritere:

- Bidra til helhetlig og samordnet innsats mot skadelige skikker, med mål om å forebygge volden og beskytte og hjelpe utsatte.
- Forebygge kjønnsbasert og seksualisert vold gjennom å støtte kvinnebevegelser og andre aktører som arbeider for å endre lovverket og bekjempe straffrihet.
- Styrke målrettet og integrert arbeid med gutter og menn for å endre negative maskuline kjønnsnormer som leder til økt aksept for bruk av vold og skadelige skikker. Dialog og samarbeid med kvinnebevegelser inngår i dette.
- Fremme arbeid med kvinner, menn, jenter, gutter og lhbt+-personer og andre påvirkningsaktører for å utfordre negative kjønnsnormer.
- Tiltak som kartlegger og bekjemper den digitale dimensjonen av alle former for vold som rammer kvinner, menn, lhbt+-personer, barn og unge uforholdsmessig, med særlig vekt på kvinner og skeive som ytrer seg i det offentlige rom gjennom digitale og sosiale medier.
- Dialog og samarbeid med tradisjonelle og religiøse ledere og trosbaserte organisasjoner for å påvirke endringer i normer rundt kjønnsbasert og seksualisert vold, konverteringsterapi, barneekteskap og kjønnslemlestelse.
- Styrke interaksjonen mellom grupper som arbeider for tros- og livssynsfrihet og de som arbeider for kjønnslikestilling og kjønns- og seksualitetsmangfold, lokalt, nasjonalt og internasjonalt.
- Videreføre innsatsen for å forebygge og bekjempe seksualisert og kjønnsbasert vold i væpnet konflikt og ved humanitære kriser i fredstid. Innsatsen skal imøtekomme behovene og prioriteringene til overlevende.
- Informasjon og kunnskap om skadelige skikker inkluderes i helhetlig seksualitetsundervisning både i og utenfor skolen.
- Særlig utsatte grupper, som lhbt+-personer, personer med nedsatt funksjonsevne og andre marginaliserte eller sårbare grupper prioriteres.

Bærekraftsmål vi bidrar til:





Mål 3: Alle har like økonomiske rettigheter og muligheter til å delta i arbeidslivet

Delmål:

1. Alle har rett og mulighet til anstendig arbeid og fagorganisering.
2. Alle har rett til å arve og eie, og har tilgang til økonomiske ressurser og finansielle tjenester.
3. Alle har rett og mulighet til utdanning som kvalifiserer dem for lønnet arbeid.

Norges merverdi er både våre nasjonale erfaringer med kvinners deltakelse i arbeidslivet og en konsistent internasjonal likestillingspolitikk. Norsk arbeidsliv bygger på en modell der alle som har mulighet skal ut i arbeid. Å øke andel kvinner i arbeidsstyrken har bidratt til Norges økonomiske vekst. Norge har i stor grad lykkes med å legge til rette for høy yrkesdeltakelse for kvinner, entreprenørskap og innovasjon samt aksept for og fullverdig integrering av fagorganisasjoner i arbeidslivet. Lover, regler og sterke institusjoner sikrer arbeidstakernes rettigheter og plikter. Jenter har lik tilgang til utdanning og yrkesvalg, noe som gir større muligheter for jobb og inntekt. Multilaterale utviklingsbanker og finansinstitusjoner, relevante FN-organisasjoner og sivilsamfunnsorganisasjoner er langsiktige og gode samarbeidspartnere. De er også mottakere av finansiell støtte fra Norge.

Vi vil prioritere:

- Støtte til ILOs arbeid og gjennomføring av den internasjonale agendaen for rett til anstendig arbeid og sosial rettferdighet for alle. Støtte arbeid som hindrer at arbeidstakere utsettes for trakassering, herunder seksuell trakassering og annen utilbørlig opptreden.
- Støtte til fagforeninger og arbeidsgiverorganisasjoner som fremmer anstendige arbeidsvilkår for alle gjennom sosial dialog.
- Styrke kvinners mulighet til arbeidsdeltakelse, blant annet gjennom støtte til sosiale sikkerhetsnett og velferdstjenester.

- Støtte til internasjonalt og nasjonalt arbeid med innovative løsninger og endringer innen omsorgssektoren, inkludert fordeling av omsorgsarbeid i hjemmet.
- Støtte til næringsfremme som vektlegger jobbskaping for kvinner og sårbare grupper.
- Støtte tiltak som fremmer kvinners deltakelse på alle leder- og beslutningsnivåer, i offentlig og privat sektor.
- Følge opp i eierdialogen Norfund sitt arbeid med å sikre like muligheter og fremme kjønnsbalanse på alle nivåer i fondet og i virksomhetene som Norfund investerer i, samt bidra til at kvinner og menn har like god tilgang til finansiering.
- Bidrag til trygg og inkluderende digital offentlig infrastruktur, inkludert digital ID, sivile registre, betalingsplattformer og systemer for trygg datautveksling, for å fremme kvinner og lhbt+-personers tilgang til velferdstjenester, økonomiske deltakelse og mulighet til jobbskaping.
- Støtte myndigheters arbeid for å utvikle og gjennomføre ikke-diskriminerende lovverk, lovreform og politikk som sikrer kvinner tilgang til ressurser, finansielle tjenester og foreldrepermisjon.
- Støtte til internasjonale og nasjonale tiltak og finansieringsmekanismer som fremmer kvinnelige entreprenører og innovasjon, samt kunnskap om og tilgang til finansielle tjenester.
- Arbeide for at kvinner med nedsatt funksjonsevne kan delta i arbeidslivet på lik linje med andre.
- Støtte tiltak for at alle jenter begynner på og fullfører ungdomsskolen.
- Arbeide for at alle jenter begynner på og fullfører grunnopplæring av god kvalitet, og at en større andel jenter og kvinner begynner på og fullfører videregående opplæring og høyere utdanning, også innen fagene matematikk, naturvitenskap og teknologi.
- Støtte yrkesopplæring og andre tiltak som bidrar til trygt og anstendig arbeid for kvinner og skeive, og til å ta yrkesvalg på tvers av kjønnsdelte sektorer.
- Dele kunnskap og norske erfaringer om hvordan kvinners økonomiske deltakelse og en aktiv likestillings- og sysselsettingspolitikk har bidratt til å styrke kvinners og jenters posisjon i samfunnet og dermed den økonomiske utviklingen og verdiskapingen i Norge.

Bærekraftsmål vi bidrar til:





Mål 4: Alle har like politiske rettigheter og muligheter til å delta i det offentlige liv

Delmål:

1. Et sterkt globalt normativt rammeverk for kvinners rettigheter og kjønnslikestilling vedlikeholdes og gjennomføres på landnivå.
2. Kvinner er representert på lik linje med menn og har reell innflytelse i politiske prosesser og politiske organer.
3. Alle har trygghet og kapasitet til å arbeide for menneskerettigheter.
4. Alle jenter og kvinner har relevant kompetanse til å delta aktivt i samfunnet.


Norges merverdi er våre nasjonale erfaringer med kvinners deltakelse i politikk og offentlig liv og en langsiktig og konsistent internasjonal likestillingspolitikk. Vi har lang erfaring med å utvikle, gjennomføre, tilrettelegge og fremme kvinners representasjon og deltakelse i politiske beslutningsprosesser og det offentlige liv på alle nivåer. Norge har langsiktig og stabil prioritering og innsats for å fremme kjønnslikestilling internasjonalt. I tillegg har vi partnerskap med multilaterale organisasjoner, myndigheter og sivilt samfunn som har tillit og kunnskap til å kunne påvirke kjønnslikestillingen i samfunnet. Strategi for ytringsfrihet i utenriks- og utviklingspolitikken³⁵ har en tydelig likestillingsprofil. Utenrikstjenestens veileder for støtte til menneskerettighetsforsvarere³⁶ bygger på erfaringer fra vårt langvarige arbeid for menneskerettighetene. Kvinners deltakelse i politiske prosesser og kvinners deltakelse i freds- og sikkerhetsarbeid er nært beslektede temaer og gjensidig avhengige av hverandre. Norges har over tid prioritert kvinners deltakelse i freds- og sikkerhetsarbeid nasjonalt og internasjonalt. Dette omtales mer utførlig i den nasjonale handlingsplanen for kvinner, fred og sikkerhet.³⁷

Vi vil prioritere:

- Støtte aktører som arbeider for økt representasjon av kvinner, lhbt+-personer og ungdommer i politiske fora og beslutningsprosesser på lokalt, nasjonalt og globalt nivå.
- Støtte myndigheters arbeid for å utvikle og gjennomføre ikke-diskriminerende lovverk, lovreformer og politikk som sikrer kvinners og lhbt+-personers likestilte og meningsfulle deltakelse i politisk offentlig liv.
- Langsiktig og fleksibel støtte til lokale og sørbaserte kvinne-, lhbt+-og ungdomsorganisasjoner, inkludert jenteledede organisasjoner og feministiske og sosiale bevegelser.
- Styrke forskningsmiljøer som jobber med kjønnslikestilling for bedre kunnskapsbasert politikkkutforming, inkludert for og med ungdom.
- Bidra til kapasitetsutvikling og beskyttelsesordninger for kvinnelige menneskerettighetsforsvarere.
- Styrke tilgang til sikker kommunikasjon og opplæring i digital sikkerhet og trygghet for jenter, kvinner og lhbt+-personer som ytrer seg i offentligheten.
- Bidra til at alle jenter og kvinner får kunnskap og ferdigheter, blant annet gjennom offentlig utdanning, slik at de kan delta aktivt i samfunnet.

Bærekraftsmål vi bidrar til:





Mål 5: Alle har rett og mulighet til å delta i arbeidet for klima, energi og matsikkerhet

Delmål:

1. Kvinner anerkjennes som endringsaktører og har reell innflytelse i beslutningsprosesser om det grønne skiftet.
2. Hensynet til kvinners rettigheter, likestilling og deltakelse er ivaretatt i arbeidet med bevaring av biologisk mangfold, bærekraftig forvaltning av naturressurser, klimatilpasning og forebygging av klima- og miljørelaterte katastrofer.
3. Kvinners rettigheter og deltakelse i arbeidet for fornybar energi og matsikkerhet styrkes.
4. Kvinners rolle som matprodusenter og som aktører i verdikjedene for mat og i matsystemene styrkes.

Norges merverdi er vår egen klimasatsing og forpliktelser nasjonalt og internasjonalt. Den internasjonale klima- og skogsatsingen er sentralt i den sammenhengen. Vårt arbeid med overgang til og tilgang til fornybar energi er en del av løsningen for å få ned klimagassutslippene. I tillegg vektlegges engasjementet for likestilling og føringer i Norges strategi for matsikkerhet i utviklingspolitikken³⁸ og i strategi for klimatilpasning, forebygging av klimarelaterte katastrofer og sultbekjempelse.³⁹

Vi vil prioritere:

- Likestillingshensyn vurderes som eget punkt i vurderinger av partnere innen alle klima, energi- og matsikkerhetstiltak. Partnere må rapportere på hvordan innsatsen virker inn på kvinner og menn.
- Integrere likestilling i kunnskapsprogrammene for fisk, hav, landbruk og energi.
- Støtte integrering av likestillingshensyn i myndigheters utforming av politikk for klimatilpasning og utslippsreduksjon.
- Støtte tiltak som styrker kvinners deltakelse i beslutningsprosesser knyttet til klimaspørsmål på lokalt, nasjonalt og globalt nivå.

- Sikre at jenter og kvinner har tilgang til kunnskap for å kunne bidra effektivt i arbeidet for klima, energi og matsikkerhet.
- Bidra til jenters og kvinners deltakelse i omstillingsprosesser for økt tilgang til fornybar energi i husholdningene.
- Øke fokuset på energityper som spesielt kan fremme likestilling, som tilstrekkelig strøm til en overkommelig pris for matlaging, rene kokeovner og desentraliserte energiløsninger.
- Bidra til involvering og deltakelse i planlegging, utbygging og drift av fornybar energiproduksjon, gjennom blant annet støtte til yrkesopplæring og høyere utdanning.
- Støtte kvinnelig deltakelse i og tilgang på katastroforebyggingstiltak og værvarslingstjenester.
- Støtte kvinnelige småskalafiskeres rammevilkår for og tilgang til fiskeri og aquakultur.
- Støtte organisering av kvinnelige småskalaprodusenter i samvirker-, bonde- og fiskeriorganisasjoner.
- Støtte kvinnelige matprodusenters tilgang til produksjonsmåter, tilnæringer, tjenester og innovasjon som gir klimarobust matproduksjon.
- Støtte kvinners deltakelse og lederskap i bærekraftig forvaltning av skog med et særskilt fokus på urfolk og urfolkskvinner.
- Støtte kvinners deltakelse og lederskap i bærekraftig forvaltning av naturressurser.
- Støtte tiltak som bidrar til bevisstgjøring om hvordan klimaendringer rammer tilgangen til seksuelle og reproduktive helse og rettigheter og sikrer inkludering av SRHR i nasjonale klimaplaner.
- Følge opp i eierdialogen Norfund sitt arbeid med å fremme like muligheter for kvinner og menn på alle nivåer i virksomhetene som Klimainvesteringsfondet investerer i.
- Styrke kunnskapsgrunnet og støtte forskning på sammenhengene mellom klima og likestilling.

Bærekraftsmål vi bidrar til:



Gjennomføring av handlingsplanen

Vi forplikter hele utenrikstjenesten til innsats

Gjennomføringen av handlingsplanen skal skje i Utenriksdepartementets ulike fagseksjoner, ved utenrikstjenestens utestasjoner, i Norad og hos andre offentlige forvaltere av norske utenriks- og utviklingspolitiske midler, inkludert gjennom kunnskapsbanken. Handlingsplanens prioriteringer vil omsettes gjennom politisk lederskap, diplomati og arbeid med normative prosesser. I tillegg skal vi finansiere konkrete tiltak som fører til kjønnslikestilling.

Vi koordinerer arbeidet internt

Å jobbe for likestilling internasjonalt fordrer at departementet også jobber for dette hos oss selv. Offentlige myndigheter har en plikt til å jobbe aktivt, målrettet og planmessig for å fremme likestilling og hindre diskriminering. Dette innebærer også å forebygge trakassering, seksuell trakassering, kjønnsbasert vold og å motarbeide stereotypisering.⁴⁰

Ledelsen i avdelinger, seksjoner, prosjektenheter og utenriksstasjoner i departementet og i Norad skal organisere arbeidet slik at de har nødvendig kompetanse om og kapasitet til å integrere og følge opp hensynet til likestilling og ikke-diskriminering. Alle i departementet skal ha god kunnskap om innsats mot seksuell trakassering. Dette er også et ledd i våre internasjonale forpliktelser for bekjempelse av seksuelt misbruk, utnyttelse og trakassering. I tillegg skal vi fortsette med kompetansehevende tiltak og opplæring på tvers om kvinners rettigheter, likestilling, seksuelle og reproduktive helse og rettigheter, og skeives rettigheter, som et ledd i å styrke vårt arbeid.

Seksjon for menneskerettigheter, demokrati og likestilling er Utenriksdepartementets fagseksjon på området. Alle seksjoner har imidlertid et selvstendig ansvar for å ivareta likestillingsdimensjonen på sitt fagområde. For å sikre at kvinners rettigheter og kjønnslikestilling integreres på tvers i utenrikstjenesten skal det opprettes likestillingskontakter i hver relevant seksjon i Utenriksdepartementet. Ordningen med likestillingskontakter i Norad opprettholdes. Likestillingskontaktene skal ha halvårlige møter for å koordinere gjennomføringen av planen på tvers i utenrikstjenesten. Møtene ledes av Utenriksdepartementets fagdirektør for kvinners rettigheter og likestilling.

Alle strategier og handlingsplaner som utarbeides av Utenriksdepartementet skal samordnes med denne handlingsplanen. For møter, taler og andre



skriftlige produkter, skal det alltid vurderes å inkludere kvinners rettigheter og kjønnslikestilling.

Utenriksdepartementet, utenriksstasjonene og Norad skal i virksomhetsplanene beskrive hvordan de planlegger å sikre kvinners rettigheter og kjønnslikestilling i sitt arbeid. Den interne ressursiden med tips og veiledninger til bruk i arbeidet for kvinners rettigheter og kjønnslikestilling i utenriks- og utviklingspolitikken skal videreutvikles.

I den årlige budsjettproposisjonen skal departementet redegjøre for hva som gjøres for å integrere hensynet til likestilling og ikke-diskriminering i departementets arbeid, herunder hvordan departementet arbeider med å omsette prinsipper, prosedyrer og standarder for likestilling og ikke-diskriminering til handling, vurdere resultatene som er oppnådd, og opplyse hvilke forventninger departementet har til dette arbeidet fremover.⁴¹

Vi tilpasser innsatsen

Handlingsplanen skal gjelde fra 2023–2030. Gjennom denne perioden vil den lokale, nasjonale og internasjonale situasjonen være førende for hvordan prioriteringer skal og kan konkretiseres. Vi har en fleksibel tilnærming til tiltak, og vil kontinuerlig vurdere egen innsats og sikre at vi oppnår resultater. Vi legger opp til toårige arbeidsplaner for å kunne justere kurs og optimalisere innsatsen.

Vi forener kreftene

Det skal avholdes en årlig markering om kvinners rettigheter i utenriks- og utviklingspolitikken i tilknytning til den internasjonale kvinnedagen 8. mars. Markeringen skal ta pulsen på kvinners rettigheter og kjønnslikestilling i verden, med fokus på norske innsatsområder og resultater.

Annethvert år skal det gjennomføres ungdomskonsultasjoner ved utvalgte ambassader for å ivareta og sikre at barn og unges meninger blir hørt og får medvirke i likestillingsspørsmål som angår dem. Første runde med ungdomskonsultasjoner ble gjennomført i 2023 for i gi innspill til denne handlingsplanen.

Vi rapporterer

Det skal rapporteres årlig på resultatene fra norsk innsats. Det legges opp til ulike former for årlig kunnskapsinnhenting og produksjon som samlet bidrar til den årlige rapporteringen som følger:

Hva	Hvem	Type informasjon
Generell rapportering	Utenriks- departementet Norad	Rapportering på definerte indikatorer per mål og delmål. Tematisk relevante globale trender, statistikk, og forskningsresultater.
Bistandsstatistikk og analyse	Norad	Produksjon og analyse av norsk bistandsstatistikk. Kvantitativ og kvalitativ analyse av måloppnåelse jf. likestillingsmarkøren for relevante sektorer.
Partnerresultater og styrearbeid	Utenriks- departementet Utenriksstasjoner Norad	Innhenting av årlig informasjon og analyse av utvalgte partnere og styreverv under de ulike tematiske områdene.
Tematiske/ geografiske kunnskapsprodukter	Norad	Produksjon av kunnskapsprodukter som går i dybden på tematikk og/ eller geografi i samarbeid med eksterne og uavhengige forskningsinstitusjoner.

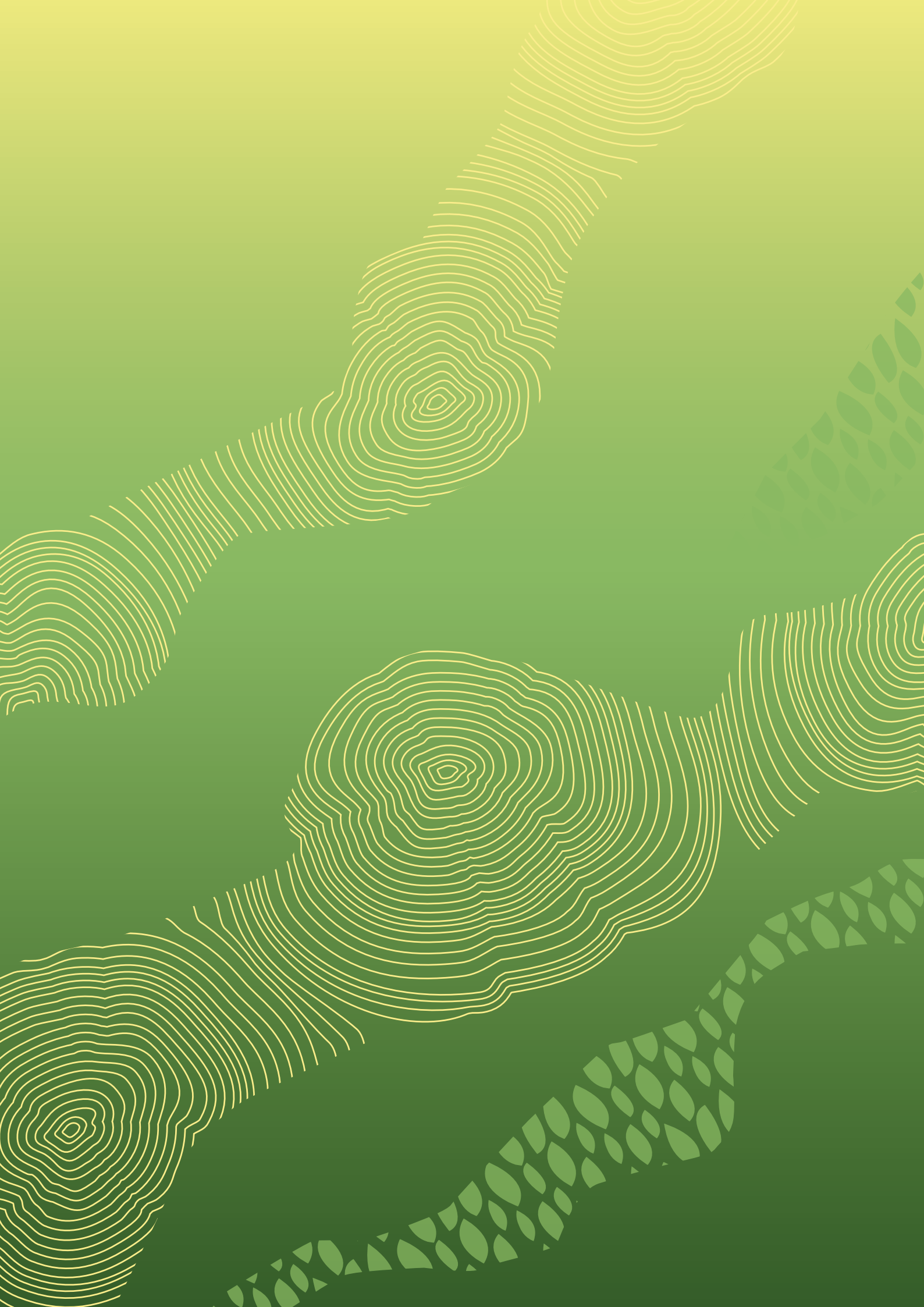
Årlig rapportering utarbeides i samråd mellom Utenriksdepartementet v/ Seksjon for menneskerettigheter, demokrati og likestilling og Norad.

I tillegg til den årlige rapporteringen legges det opp til en midtveisgjennomgang i 2026, som skal brukes som et styringsverktøy for mulig endring av handlingsplanen, samt en endelig evaluering i 2029 slik at resultatene kan benyttes i formuleringen av en ny handlingsplan i 2030.

Sluttnoter

- ¹ Flor, L. S., Friedman, J., Spencer, C. N., Cagney, J., Arrieta, A., Herbert, M. E., Stein, C., Mullany, E. C., Hon, J., Patwardhan, V., Barber, R. M., Collins, J. K., Hay, S. I., Lim, S. S., Lozano, R., Mokdad, A. H., Murray, C. J. L., Reiner, R. C., Jr, Sorensen, R. J. D., Haakenstad, A., ... Gakidou, E. (2022). Quantifying the effects of the COVID-19 pandemic on gender equality on health, social, and economic indicators: a comprehensive review of data from March, 2020, to September, 2021. *Lancet*, 399(10344), 2381–2397. Tilgjengelig: [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(22\)00008-3](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(22)00008-3).
- ² Regjeringens handlingsplan: Kvinner, fred og sikkerhet (2023-2030). Tilgjengelig: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/regjeringens-handlingsplan-kvinner-fred-og-sikkerhet-2023-2030/id2993862/>.
- ³ Strategi for norsk humanitær politikk: Handlekraft og helhetlig innsats. Tilgjengelig: https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/humstrategi_2018/id2608151/.
- ⁴ Verdens beste nyheter (2023) Arbeidet for en likestilt verden fortsetter. Her er seks fremskritt (nettside). <https://verdensbestenyheter.no/nyheter/arbeidet-for-en-liestilt-verden-fortsetter-her-er-seks-fremskritt/>.
- ⁵ Definisjonen av SRHR som legges til grunn er Lancet-Guttmacher Kommissjonens helhetlige definisjon av SRHR, jf. Starrs, A. M., Ezeh, A. C., Barker, G., Basu, A., Bertrand, J. T., Blum, R., ... Ashford, L. S. (2018). Accelerate progress-sexual and reproductive health and rights for all : report of the Guttmacher-Lancet Commission. *LANCET*, 391(10140), 2642–2692. Tilgjengelig: [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(18\)30293-9](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(18)30293-9).
- ⁶ UNFPA (2022). Challenges to choice (nettside). <https://www.unfpa.org/swp2022/challenges>.
- ⁷ WHO (2023) Trends in maternal mortality 2000 to 2020: Estimates by WHO, UNICEF, UNFPA, World Bank Group and UNDESA/Population Division. Geneva: World Health Organization.
- ⁸ Plan International (2023). Teenage pregnancy (nettside). <https://plan-international.org/srhr/teenage-pregnancy/>.
- ⁹ WHO (2021). Violence against women. Key facts (nettside). <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/violence-against-women>.
- ¹⁰ ACPF (2011). Violence against Children with Disabilities in Africa: Field studies from Cameroon, Ethiopia, Senegal, Uganda and Zambia. Addis Ababa: The African Child Policy Forum.
- ¹¹ UN Women (2020). Accepting the challenge. Women with disabilities: for a life free of violence. Montevideo: UN Women.
- ¹² UN Human Rights Council. Violence against indigenous women and girls: Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences, Reem Alsalem. 21 april 2022, UN Doc A/HRC/50/26. Tilgjengelig: <https://www.ohchr.org/en/documents/thematic-reports/ahrc5026-violence-against-indigenous-women-and-girls-report-special>.
- ¹³ UNICEF (2022). Child marriage (nettside). <https://data.unicef.org/topic/child-protection/child-marriage/>.
- ¹⁴ UNICEF (2021). Towards Ending Child Marriage: Global trends and profiles of progress. New York: United Nations Children's Fund.
- ¹⁵ UN Women (2022). Progress on the Sustainable Development Goals: The gender snapshot 2022. UN Women. Tilgjengelig: <https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2022/09/progress-on-the-sustainable-development-goals-the-gender-snapshot-2022>
- ¹⁶ UNFPA (2023). Female genital mutilation (nettside). <https://www.unfpa.org/female-genital-mutilation>.
- ¹⁷ UNFPA (2023). UNFPA-UNICEF Joint Programme on the Elimination of Female Genital Mutilation (nettside). <https://www.unfpa.org/unfpa-unicef-joint-programme-female-genital-mutilation>.
- ¹⁸ IMF Blog (2018). Economic Gains from Gender Inclusion: Even Greater than You Thought (nettside). <https://www.imf.org/en/Blogs/Articles/2018/11/28/blog-economic-gains-from-gender-inclusion-even-greater-than-you-thought>.
- ¹⁹ The World Bank (2022). Female labor force participation (nettside). <https://genderdata.worldbank.org/data-stories/flfp-data-story/>.
- ²⁰ Kvinner bruker tre ganger lengre tid på ulønnet omsorgsarbeid enn menn, jf. International Labour Organization (ILO) (2022). The gender gap in employment: What's holding women back? (nettside). <https://www.ilo.org/infostories/en-GB/Stories/Employment/barriers-women#global-gap>.

- ²¹ Ubfal, Diego (2023). What Works in Supporting Women-Led Businesses? World Bank Group Gender Thematic Notes Series. Washington, DC: World Bank Group.
- ²² UN Women (2023). Facts and figures: Women's leadership and political participation (nettside). <https://www.unwomen.org/en/what-we-do/leadership-and-political-participation/facts-and-figures>.
- ²³ Inter-Parliamentary Union (2023). Women in parliament (nettside). <https://www.ipu.org/impact/gender-equality/women-in-parliament>.
- ²⁴ UN Women (2023). Women in politics: 2023 (nettside). <https://www.unwomen.org/sites/default/files/2023-03/Women-in-politics-2023-en.pdf>.
- ²⁵ Un Women (2015). Women's Participation and a Better Understanding of the Political (nettside). <https://wps.unwomen.org/participation/>.
- ²⁶ The Economist Intelligence Unit (2021). Measuring the prevalence of online violence against women (nettside). <https://onlineviolencewomen.eiu.com/>.
- ²⁷ UN Commission on the Status of Women. Achieving gender equality and the empowerment of all women and girls in the context of climate change, environmental and disaster risk reduction policies and programmes: report of the Secretary-General. 4 januar 2022, UN Doc E/CN.6/2022/3. Tilgjengelig: <https://digitallibrary.un.org/record/3956348?ln=en#record-files-collapse-header>.
- ²⁸ FAO (2023). The status of women in agrifood systems. Rome: FAO. Tilgjengelig: <https://www.fao.org/documents/card/en?details=cc5343en>
- ²⁹ Dette er en tilpasset versjon av rammeverket som OECDs komité for bistandssamarbeid bruker. Rammeverket består av tre nøkkel-dimensjoner; 1) normer, strukturer og institusjoner, 2) relasjoner, og 3) handlekraft /«handleevne» /deltakelse/påvirkningskraft/ beslutningsmakt (agency). Teorien går ut på at man må jobbe langs alle dimensjoner samtidig, for å få til dyptgripende og varige endringer.
- ³⁰ Se note 5.
- ³¹ Veileder for å fremme seksuell og reproduktiv helse og rettigheter. Tilgjengelig: https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/srhr_veileder/id2927474/.
- ³² Veileder for utenriktjenestens arbeid med tros- og livssynsfrihet. Tilgjengelig: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/ny-veileder-for-utenriktjenestens-arbeid-med-tros-og-livssynsfrihet/id2983169/>.
- ³³ Likestilling for alle. Styrket innsats for inkludering av personer med nedsatt funksjonsevne i utviklingspolitikken (2022–2025). Tilgjengelig: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/likestilling/id2913250/>.
- ³⁴ Se note 3.
- ³⁵ Strategi for ytringsfrihet i utenriks- og utviklingspolitikken. Tilgjengelig: https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/ytringsfrihet_strategi/id2866234/.
- ³⁶ Norwegian guidelines for support to human rights defenders. Tilgjengelig: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/norwegian-guidelines-for-support-to-human-rights-defenders/id2992011/>.
- ³⁷ Se note 2.
- ³⁸ Kraftsamling mot svolt – ein politikk for auka sjølvforsyning. Noregs strategi for matsikkerheit i utviklingspolitikken. Tilgjengelig: https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/matsikkerheit_strategi/id2948780/.
- ³⁹ Klima, sult og sårbarhet: Strategi for klimatilpasning, forebygging av klimarelaterte katastrofer og sultbekjempelse. Tilgjengelig: https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/klimatilpasning_strategi/id2963175/.
- ⁴⁰ Likestillings- og diskrimineringslovens § 24.
- ⁴¹ Jf. Likestillings- og diskrimineringsloven § 24 annet ledd.





Utgitt av:
Utenriksdepartementet

Bestilling av publikasjoner:
Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon
publikasjoner.dep.no
Telefon: 22 24 00 00

Publikasjoner er også tilgjengelige på:
www.regjeringen.no
Publikasjonskode: E-1021-B

Design og illustrasjon: Melkeveien Designkontor AS

Trykk: Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon
10/2023 – opplag 300



Trykksak
2041 0446